Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

De niet-aanwezige burger midden de jaren zeventig

door Anne CLEYMANS,

Navorser aan de Afdeling Politologie
van de Katholieke Universiteit te Leuven.

*

In België werd de politieke participatie een eerste maal sociologisch in kaart gebracht door Luc Huyse (1). De resultaten van zijn onderzoek bevestigen de algemene tendens die men in buitenlandse literatuur aantreft (2). De participatie is ongelijk verdeeld; de meeste staatsburgers zijn trouwens eerder toeschouwers van dan participanten aan het politieke bedrijf.

Gegeven deze vaststellingen was dit onderzoeksveld ook in België niet langer terra incognito. Het debiet van de informatiestroom over politieke participatie is er echter nog niet dermate groot. Daarom dit artikel, opgevat als een compilatie van bevindingen bij een participatieonderzoek dat wij — in de voetsporen van Huyse — destilleerden uit de GLOPO-peiling.

GLOPO verwijst naar het Globaal Politiek Systeem Onderzoek dat geconcipieerd werd door een interuniversitaire werkgroep en waarvoor het veldwerk uitgevoerd werd door INUSOP (ULB) in de periode maart-april 1975. In totaal werden 1.521 Belgen bevraagd : 497 uit Vlaanderen, 522 uit Brussel en 502 uit Wallonië. Voor de 3 gewesten afzonderlijk werd de sociografische representativiteit vooropgesteld. Temeer ook omdat GLOPO dateert uit 1975 en zich dus — in tegenstelling tot het onderzoek van Luc Huyse situeert in de post-contestaire periode meenden wij in deze een bijdrage te kunnen leveren tot het ontginnen van een nog te weinig verkend onderzoeksterrein.

---

(1) L. HUYSE, *De niet-aanwezige staatsburger. De politieke apathie sociologisch in kaart gebracht*, Antwerpen, 1969.

(2) Een goed overzicht van de literatuur terzake biedt : L.W. MILBRATH, M. GOEL, *Political participation. How and why do people get involved in politics*, Chicago, 1977.

De GLOPO-peiling werd reeds een eerste maal verwerkt. De neerslag hiervan vindt men in een speciaal themanummer van *Res Publica* (3).

De GLOPO-peiling is echter dermate rijk dat zij zich in deze niet uitput. Dat zij zich ook uitstekend leent voor participatieonderzoek moge blijken uit de verscheidenheid van participatiegedragingen die aan de hand van maar liefst 28 items bevraagd werden.

Een verkenning van het GLOPO-codeboek leert inderdaad dat naast electorale en partijactiviteiten ook andere vormen van participatie bevraagd werden : de activiteit in para-politieke verenigingen, politieke discussie en participatie via de media, lokale participatie. Aandacht was er ook voor de mate van protest-bereidheid door een peiling naar de mate waarin men bereid was actie te ondernemen tegen lokale of wettelijke maatregelen die indruisen tegen het algemeen of persoonlijk belang. Deze vraagstelling werd overigens nog geconcretiseerd door een bevraging naar effectief ondernomen acties. Aandacht was er daarbij ook voor minder conventionele vormen van politieke actie zoals het omzeilen van de wet, het betogen, het staken en... het gebruik van geweld (4).

1. Operationalisering.

De meeste participatie-analyses zijn — althans in een initiële fase — van bivariate aard. Men onderzoekt de relatie tussen sociografische en/of politieke omgevingsfactoren enerzijds, participatiegedragingen anderzijds.

De studie waarvan de resultaten hier voorgesteld worden, is hierop geen uitzondering. Toch moet hetvolgende onderstreept worden. De afhankelijke variabele is complexer dan zij zich niet zelden nog aandient in participatieonderzoek. De afhankelijke variabele bestaat hier immers uit een participatieschaal waarop aan de hand van de SPSS-Guttman techniek participatie-items met cumulatieve moeilijkheidsgraad werden geordend. Voor het eigenlijke onderzoek leek het inderdaad weinig aangewezen, weinig praktisch en weinig zinvol ook, steeds één voor één terug te vallen op alle participatie-indicatoren. Daarom werd voor een meer systematische en gecondenseerde operationalisering gekozen (5). Praktisch stelde zich hier wel een onderzoekstechnisch probleem. De inhoud van de GLOPO-enquête is dermate rijk, dat een veelheid van indicatoren het participatie-

---

(3) Res Publica, *De kijk van een publieke opinie op de Belgische maatschappij*, XVII, (1975), 4, blz. 453-618.

(4) Deze belangstelling voor minder conventionele vormen van participatie vindt men eveneens terug bij : S.H. BARNES, M. KAASE, *Political action. Mass participation in five western democracies*, London, 1979.

(5) Barnes en Kaase zijn ons in deze voorgegaan in hun cross-nationale participatieonderzoek. Zie : S.H. BARNES, M. KAASE, *op. cit.*, blz. 85.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

verschijnsel meetbaar maakte. Onmogelijk echter — met de SPSS-Guttman techniek — meer dan 10 indicatoren in een participatieschaal te integreren. Deze SPSS-procedure beperkt zich immers tot uittekening van schalen die maximum 10 niveaus cumulatief beschrijven.

Daarom werd een selectie gemaakt aan de hand van én een statistisch én een inhoudelijk criterium. Hoe tewerk werd gegaan, wordt hieronder in grote lijnen toegelicht.

In een eerste fase werden er uit de in de GLOPO-peiling opgenomen participatie-indicatoren 13 geselecteerd. Hiertoe werden volgende criteria gehanteerd :

1. Op basis van een FORTRAN-programma dat toelaat Guttman-schalen te destilleren uit maximum 45 indicatoren, werden die indicatoren geselecteerd die met een relatief laag foutenpercentage in de op basis van het FORTRAN-programma voorgestelde hiërarchisering waren geïntegreerd (6).

2. Selectie van indicatoren met bij benadering dezelfde participatiefrequentie werd zoveel mogelijk vermeden.

Op het resultaat van deze bewerking werd vervolgens nog een inhoudelijke selectie toegepast : « Stemmen bij afschaffing van de opkomstplicht » werd niet weerhouden omdat het een intentievariabele betreft die daarenboven nog betrekking heeft op een in Belgische termen vooralsnog hypothetische situatie. In plaats van « deelnemen aan betogingen » werd geopteerd voor « actie ondernomen om wet te veranderen ». Men zou kunnen stellen dat dit laatste betogingsgedrag kan impliceren. De indicator « gebruik van geweld » werd evenmin weerhouden — dit om redenen van ideologische aard (7).

Aldus werden volgende indicatoren weerhouden en met succes in een 10-puntenschaal geïntegreerd (van laag naar hoog) :

— volgen van de politieke actualiteit in kranten,
— discussiëren over politiek,
— reeds actie ondernomen om wet te veranderen,
— partijlidmaatschap,

(6) De hiërarchisering die voorgesteld wordt is niet dermate betrouwbaar dat men mag stellen dat de indicatoren onder deze vorm een Guttman-schaal beschrijven ; eliminatie van die indicatoren die zich met hoog foutenpercentage en derhalve niet zonder voorbehoud in deze hiërarchisering structureren, verhoogt de kans op een meer betrouwbare hiërarchisering.

(7) Deze indicator kon evenwel met succes in een 10-puntenschaal geïntegreerd worden waar hij zich helemaal bovenaan structureerde wat erop wijzen kan dat het onderscheid tussen conventionele en niet-conventionele actievormen eerder berust op de legitimiteit, dan op het gescheiden gebruik ervan.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

— interesse in de kiescampagne,
— gemeenschappelijke inzet lokale problemen,
— overtuigen stemgedrag,
— bijwonen van partijvergaderingen,
— actief lid van een politieke club,
— zeer actief in de kiescampagne.

De principes toegepast bij de constructie van deze schaal worden hieronder toegelicht.

1. In eerste instantie werden de weerhouden participatie-indicatoren gedichotomiseerd. De mate waarin de respondenten participeren werd geëvalueerd door een + of een — score.

2. Vervolgens werden de participatie-indicatoren geordend naar het aantal respondenten dat + scoort op de desbetreffende indicator.

3. Daarna werd de hypothese geformuleerd dat de op deze wijze geordende participatie-indicatoren een cumulatieve schaal vormen. De indicator waarop het hoogste aantal respondenten + scoort, werd geïdentificeerd met het laagste participatieniveau. De indicator met het laagste aantal positieve scores met het hoogste participatieniveau. Daartussen ordenen zich de andere indicatoren. De hypothese onderstelt dat respondenten die op een hoger niveau scoren, automatisch op alle lagere niveaus participeren.

4. De hypothese werd getoetst. Indien via de SPSS-Guttman procedure een CR (coefficient of reproductibility) van 0.90 werd bereikt, mag men besluiten dat de indicatoren een Guttman-schaal vormen.

De toets was met een CR van 0.9005 bevestigend. Vermits het maximum aantal toelaatbare fouten niet werd overschreden, mocht men besluiten dat de 10 geselecteerde indicatoren in een cumulatieve schaal konden geïntegreerd worden.

Deze optie is niet zonder beperkingen omwille van het niet maximaal benutten van het materiaal. De conclusies inzake participatie en non-participatie hebben dan ook slechts geldingskracht t.a.v. die indicatoren die in de participatieschaal geïntegreerd werden; 18 indicatoren werden niet voor analyse weerhouden... Bij het beoordelen van de resultaten die in volgende paragraaf gepresenteerd worden moet men zich deze dimensionele inperking goed voor ogen houden.

2. Resultaten.

Een eerste zeer algemene vaststelling betreft de non-participatie. Activiteiten die kwantitatief en kwalitatief meer engagement vergen, zijn het werk van een kleine minderheid.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

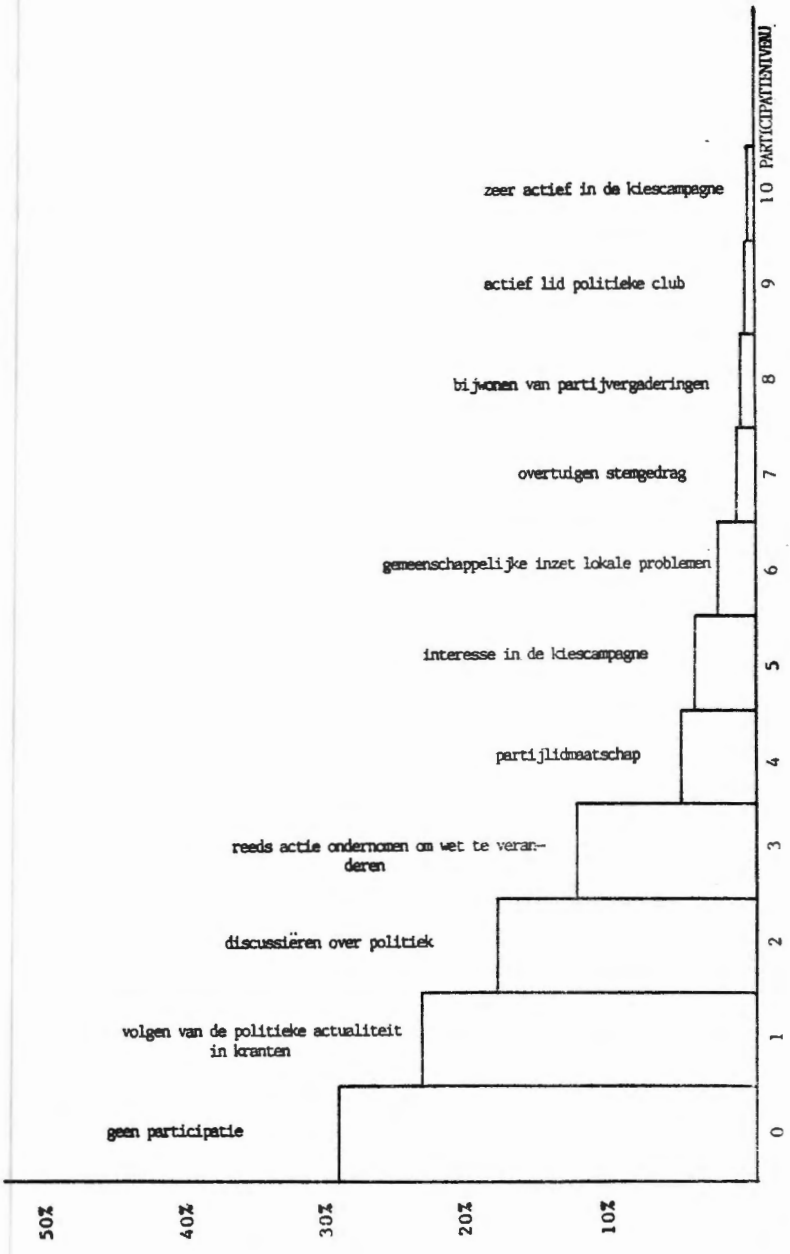

FIG. 1. — Grafische voorstelling van de relatieve frequentiedistributie van alle respondenten over de 10-puntenparticipatieschaal.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

Figuur 1 illustreert dit prachtig. Indien men dit histogram van beneden naar boven, en van links naar rechts leest, blijkt zeer duidelijk dat het participatiegedrag een hiërarchische, naar de top toe zeer spitse piramidale structuur heeft.

Onderaan structureren zich die activiteiten die relatief gemakkelijk zijn: het volgen van de actualiteit in kranten en vervolgens — met ietwat grotere moeilijkheidsgraad — het discussiëren over politiek. Het aantal participanten dat zich op dergelijk laag niveau situeert bedraagt 42 %. Activiteiten die een meer gerichte interesse en een hoger engagement vragen zijn het werk van een minderheid, die alsmaar kleiner wordt, naarmate de participatie kwantitatief en kwalitatief meer engagement vergt. Op grond van deze vaststellingen leek het ons derhalve niet overdreven te stellen dat men eerder moeite zal hebben actief aanwezige staatsburgers te vinden. Deze conclusie wordt overigens nog hard gemaakt door de vaststelling dat bijna 30 % van de respondenten uit de GLOPO-peiling op geen enkele van de 10 weerhouden participatie-indicatoren positief scoort.

Een tweede zeer algemene vaststelling : de participatie verschilt naargelang de sociografische categorieën waarin de respondenten zich opstellen. Een ventilatie door de onderzoeksresultaten...

Uittekening naar geslacht

Vrouwen participeren significant minder (nog) dan mannen. In termen van gemiddelde participatiescores situeren vrouwen zich op niveau 1,52 op de 10 puntenschaal. Mannen halen gemiddeld 2,20. Bij Milbrath en Goel leest men : « The finding that men are more likely to participate in politics than women is one of the most thoroughly substantiated in social science... » (8). De vaststellingen terzake worden dus nog maar eens bevestigd.

Traditioneel worden in de literatuur een aantal hypothesen ter verklaring aangebracht.

In eerste — en bovendien vaak ook laatste — instantie wordt de participatie-kloof geweten aan de invloeden van traditionele rolpatronen. Minder geavanceerde culturen met sterke sexuele rolsegregatie dringen de vrouw in socio-politiek geïsoleerde positie van huisvrouw-moeder. Gegeven de culturele rolverwachtingen kan de vrouw er zich niet oriënteren op extra-familiale sectoren.

Meer geavanceerde culturen kennen naast thuisarbeid ook extra-familiale arbeid voor de vrouw. Precies deze buitenhuisarbeid zou participatie-

(8) L.W. MILBRATH, G. GOEL, *op. cit.*, blz. 116.

TABEL I

Gemiddelde participatiescores naar geslacht, burgerlijke staat, beroepssituatie en leeftijd kinderen

	Uithuiswerkende mannen	*Uithuiswerkende vrouwen*	*Thuiswerkende vrouwen*
Ongehuwd zonder kinderen .	2,41 (22)	1,38 (26)	
Gehuwd zonder kinderen . .	2,36 (158)	1,37 (73)	1,70 (103)
Gehuwd kinderen — 6 jaar .	1,98 (63)	1,36 (60)	1,30 (30)
Gehuwd kinderen — 12 jaar .	1,99 (94)	1,07 (27)	1,52 (50)
Gehuwd kinderen alle leeftijden	2,18 (76)	1,29 (21)	1,78 (65)
Gehuwd kinderen 12-18 jaar .	2,84 (56)	1,54 (24)	2,02 (57)
Gehuwd kinderen + 18 jaar .	1,80 (41)	1,50 (12)	1,89 (44)

bevorderend kunnen zijn. Het negatief effect van het sociaal isolement op de participatie zou erdoor doorbroken worden. De « culturele drempel » zou door instrumentele activiteiten afgebouwd kunnen worden. Vandaar de vraag : « In hoeverre is buitenhuisarbeid in België participatiebevorderend ? »

De GLOPO-enquête is dermate rijk dat zij toeliet hierop een antwoord te formuleren. Hiertoe werden de respondenten geordend rond combinaties van de variabelen geslacht, burgerlijke stand, beroepssituatie en leeftijd van eventuele kinderen en werden vervolgens de gemiddelde participatiescores van de repondenten die zich opstelden in de onderscheiden categorieën berekend.

Onmiddellijk in het oog springende vaststelling : buitenhuiswerkende vrouwen participeren niet meer dan thuiswerkende vrouwen. Zelfs integendeel... jonge buitenhuiswerkende moeders participeren minder dan jonge thuiswerkende moeders. Een en ander kant te wijten zijn aan een overspannen tijdsbudget.

Als de kinderen evenwel ouder worden, stijgt de participatiescore van buitenhuiswerkende moeders enigermate, maar niet dermate dat men mag besluiten dat de combinatie buitenhuisarbeid — oudere kinderen participatie-bevorderend is. Zij weten zich in deze immers niet te onderscheiden — in de positieve zin dan — van thuiswerkende moeders wiens participatiescore ook hoger is wanneer de kinderen een zekere leeftijd bereikt hebben. Overigens blijft de participatiekloof tussen mannen en vrouwen bestaan.

Of men huisvrouw is of buitenhuiswerkende vrouw doet dus blijkbaar weinig terzake; de rolstelling « politiek is een mannenzaak » is een gege-

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

ven dat misschien enigermate, maar zeker niet algemeen, aan belang heeft ingeboet.

Een argument in dezelfde richting is de participatiescore van buitenhuiswerkende vrouwen zonder kinderen. Het sociaal isolement is doorbroken. De gezinslast minimaal... toch is ook hier de participatiekloof uitermate uitgesproken.

Wie beweert dat buitenhuisarbeid de « equalizing factor » is in het politieke veld, vindt in de GLOPO-peiling geen argumenten voor zijn stelling.

Sociaal isolement en familiale beslommeringen waarmee de huisvrouw zich geconfronteerd ziet, zullen weliswaar niet participatiebevorderend werken.

Zijn echter, op basis van bovenstaande resultaten, niet in eerste instantie factoren van culturele aard verantwoordelijk voor het blijven(d) bestaan van de participatiekloof tussen de sexen ? Een onderzoek naar de houdingen t.a.v. vrouwen en politiek zou op deze vraag enigermate een antwoord kunnen geven.

Uittekening naar leeftijd

Wat leert de GLOPO-peiling m.b.t. de relatie leeftijd-participatie ?

In termen van participatiegemiddelden scoren 40-50 jarige respondenten 2,03 op de participatieschaal. Respondenten uit de leeftijdscategorie 50-60 scoren 2,13. Oudere respondenten scoren significant lager. Dit is eveneens het geval voor respondenten tussen 30 en 40 jaar met een participatiegemiddelde van 1,57 maar geldt niet in dezelfde mate voor de jongste respondenten; zij scoren 1,86.

Op het eerste zicht lijken deze vaststellingen aan te sluiten bij vroegere bevindingen m.b.t. de leeftijdsgebondenheid, en dit volgens een klokvormige structuur, van de participatie. Bij nader inzien blijkt echter dat de verschillen tussen de gemiddelde participatiescores voor de onderscheiden leeftijdscategorieën niet van die aard zijn dat de participatiecurve zich zeer uitgesproken klokvormig aftekent.

De vaststelling dat de jongste respondenten het beter doen dan de 30-tigers is, gegeven de resultaten van vroeger onderzoek, niet conform de verwachtingen. Dit lijkt een aanwijzing om enig voorbehoud te maken bij de conclusie dat participatie in de GLOPO-enquête verloopt volgens de klassieke leeftijdscurve.

Nog minder gewoon : de participatiescore van jonge mannelijke universitairen nl. 3,81 (9). De jonge gemiddelde mannelijke staatsburger doet

(9) Universitairen scoren gemiddeld 2.72.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

het met een participatiescore van 2,36 overigens relatief bijzonder goed (10). Dit kan erop wijzen dat bepaalde conjuncturele omstandigheden (roerige zestiger jaren) vroegtijdig een politiek rijpingsproces in gang kunnen zetten.

Het tegengestelde zou zich evenwel ook kunnen voordoen. Een voorbeeld. De traditioneel zwakke participatie van respondenten op leeftijd wordt al even traditioneel verklaard door de des-integratie en de-socialisatie die zich op bejaarde leeftijd voltrekt. Vraag die zich echter stelt is of de vrouwelijke bejaarde respondenten uit de GLOPO-peiling eigenlijk ooit politiek geïntegreerd en gesocialiseerd werden. Het laattijdig invoeren van het vrouwenstemrecht voor de parlementsverkiezingen in 1948 was van die aard dat de desbetreffende respondenten in het beste geval reeds 34 jaar waren toen zij voor de eerste maal naar de parlementaire stembus gingen. Derhalve waren zij in dit opzicht gediscrimineerd t.o.v. hun mannelijke leeftijdsgenoten. Men zou kunnen argumenteren — en het lijkt ons niet onlogisch — dat dit zich blijvend zou laten gevoelen in hun participatiegedrag. Men kan het zo stellen : vrouwen die door omstandigheden niet geleerd hebben te participeren zullen dit later, als de objectieve onmogelijkheid die hen van het politieke leven scheidt, verdwijnt, evenmin doen.

In het licht van deze hypothese zijn de participatieverschillen tussen bejaarde respondenten in het voordeel van de mannen (zie tabel II) niet zonder betekenis.

TABEL II

Gemiddelde participatiescores naar geslacht en leeftijdscategorie

	Mannen	*Vrouwen*
— 30 jaar	2,36 (154)	1,38 (162)
30 - 40 jaar	1,86 (162)	1,26 (149)
40 - 50 jaar	2,23 (136)	1,80 (150)
50 - 60 jaar	2,61 (120)	1,72 (133)
60 - 70 jaar	1,96 (105)	1,64 (118)
+ 70 jaar	2,09 (46)	1,15 (61)

Hier moet men echter onmiddellijk aan toevoegen dat jongere vrouwen niet uitgesproken meer participeren. Het is dus niet overdreven te stellen

(10) Van vrouwen werd, om redenen hoger vermeld, abstractie gemaakt.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

dat het niet uitgesloten is dat het laattijdig invoeren van het vrouwenstemrecht een negatief effect heeft gehad op de participatie, maar het bestaan van het stemrecht vandaag heeft weinig wezenlijks veranderd. De vraag naar de politieke socialisatie en integratie van elke vrouw — ongeacht haar leeftijd — is hier nogmaals aan de orde.

Uittekening naar beroeps- en opleidingsniveau.

TABEL III

Gemiddelde participatiescores volgens opleidings- en beroepsniveau

Opleidingsniveau	*Lager Onderwijs*	*Lager Technisch/ Lager Middel*	*Humaniora*	*Hoger Technisch*	*Universiteit*
	1,55	1,69	2,31	2,10	2,72
Beroepsniveau	*Arbeiders*	*Bedienden*	*Midden*	*Hogere beroepsklasse*	*Landbouwers*
	1,83	1,87	1,67	2,47	1,86

Wat leren bovenstaande resultaten ?

Met betrekking tot de variabele opleidingsniveau moet men vaststellen dat diegenen die minstens een humaniora opleiding genoten en/of zich situeren op niveau hoger technisch meer dan anderen participeren. Naar beroepsniveau weten de hogere kaders (zowel in privé als openbare instellingen), de leraars en de beoefenaars van vrije beroepen zich in de positieve zin te onderscheiden.

Aan Campbell ontlenen we de uitspraak betreffende de impact van het opleidingsniveau op de participatie : « ... perhaps the surest single predictor... » (11). In dezelfde lijn leest men bij Milbrath en Goel : « ... We may state that educational attainment is a strong predictor of political activity. This has been found in a variety of cultures and applies to most forms of participation... ». (12). Een andere thesis schrijft de hogere participatie van hogere opleidingsgroepen toe aan hun hoge socio-professionele status. Hierbij moet men toch opmerken dat een hogere opleiding zich niet automatisch en onvoorwaardelijk vertaalt in een hoge socio-professionele status. Klassiek geworden zijn in deze het onderzoek van Claeys en De Lanoo, Delruelle en Huyse en Van de Kerckhove. Voornaamste vaststelling is dat naast een zeker intellingentieniveau het sociaal-economisch milieu van herkomst van groot belang is voor het verwerven van een universitair beroep van het hoogste niveau.

(11) A. CAMPBELL, « The Passive Citizen », in *Acta Sociologica*, 6, (1-2), blz. 20.
(12) L.W. MILBRATH, M. GOEL, *op. cit.*, blz. 102.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

Op basis van het materiaal verzameld door de GLOPO-peiling blijkt dat het zuivere effect van een universitaire opleiding als zodanig evenwel niet te onderschatten is. De universitairen op hoog professioneel niveau scoren gemiddeld 2,78 wat ons niet significant hoger lijkt dan de participatiescore van die universitairen die hun diploma (nog) niet in die mate wisten te verzilveren. Zelfs integendeel ! Universitairen op lager professioneel niveau scoren 3,00. Hoewel enig voorbehoud moet gemaakt worden gegeven hun beperkt aantal in de steekproef, lijkt dit toch een argument om de invloed van het beroepsprestige « an sich » niet te overroepen. Tot dezelfde conclusie komt men overigens ook wanneer men onderling participatiescores vergelijkt van respondenten op hoog professioneel niveau. Diegenen met een universitaire opleiding scoren met een gemiddelde van 2,78 hoger dan respondenten op hoog professioneel niveau zonder universitaire opleiding, nl. 2,37.

Het besluit dat zich derhalve opdringt is dat de hypothese dat de mate van politieke participatie functie zou zijn van het hoge beroepsniveau dat aan een universitaire opleiding zou beantwoorden gegeven de resultaten van de GLOPO-peiling, niet bevestigd wordt. De universitaire opleiding lijkt, onafhankelijk van het beroepsniveau, effect te sorteren op de participatie. Dit effect mag echter geenszins overroepen worden.

De gemiddelde participatiescore van 2,72 is niet van die aard dat men mag besluiten dat de participatie van universitairen algemeen genomen zeer aanzienlijke vormen aanneemt. Wel laat de hoogte van dit participatiegemiddelde toe te besluiten dat het meer waarschijnlijk is dat universitairen minder dan anderen weinig of niet participeren.

Dit betekent niet dat men mag stellen dat diegenen die geen universitaire opleiding genoten automatisch en noodzakelijk (nog) minder participeren. Men stelt wel eens : « ... education selects students (...) in such a way that those with a predisposition for politics become highly educated » (13).

Toekomstige participanten zouden a.h.w. via een natuurlijk selectieproces gekanaliseerd worden naar hogere opleidingsniveaus; diegenen die niet geselecteeerd worden zouden diegenen zijn die a.h.w. van nature niet weten hoe van hout politieke peilen maken. Is dit, toegepast op de Belgische situatie, geen wishful thinking eerder dan weergave van de realiteit ?

Waren (zijn zelfs) er niet ondemocratische factoren werkzaam die een rem waren of zijn op de toegang tot hogere vormen van onderwijs en in het verlengde daarvan op de kansen om via een hogere scholing meer inzicht te krijgen in de werking van het politiek systeem.

---

(13) D.C. STAPLETON, *Social benefits of education : an assessment of the effect of education on political participation*, Wisconsin, 1976, blz. 1.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

Omdat de onderwijskansen evenwel kleiner waren, betekent dit daarom niet dat de politieke potentialiteit per definitie in grote mate van elke ontwikkelingskans verstoken blijft. Vandaar onze hypothese : naarmate de kansen op een universitaire opleiding meer gelijk zijn is het effect van deze opleiding op de participatie meer waarschijnlijk.

In dit opzicht was het verhelderend vast te stellen dat de associatie tussen opledings- en participatieniveau, oploopt van 0.16 tot 0.18 indien men de factor leeftijd onder controle houdt, dit vanwege het negatief verband tussen onderwijskansen en leeftijd. Ogenschijnlijk gaat het hier om eerder beperkte associaties. Dit is niet onjuist. De participatie van mensen die wél onderwijskansen kregen, is nu ook weer niet precies echt spectaculair te noemen. Anderzijds zijn de associaties zeker niet ongewoon laag. Barnes en Kaase noteerden in hun cross-national participatieonderzoek correlaties tussen participatie- en opleidingsniveau die varieerden van 0.17 (Groot-Brittannië) tot 0.26 (Nederland, USA) (14).

3. Politieke participatie naar partijvoorkeur.

Uit voorgaande paragraaf weet men reeds dat de kans dat men een niet-aanwezige staatsburger treft, (nog) groter is bij vrouwen, bij jongeren of bejaarden, bij lagere opleidingsgroepen en bij personen die zich niet aan de top van de socio-professionele piramide situeren.

Is die kans ook niet groter als de voorkeur uitgaat naar bepaalde politieke partijen ?

TABEL IV

Gemiddelde participatiescores naar partijvoorkeur

KP	3,35	PLP	2,07
VU	3,03	RW	2,07
PSB	2,40	PVV	2,00
FDF	2,35	CVP	1,98
PSC	2,22	$\bar{x}$	2,28
BSP	2,10		

De resultaten die het onderzoek in deze aan het licht bracht worden gepresenteerd in tabel IV (15). De kommunistische kiezers zijn meest actief en worden in deze gevolgd door de kiezers van de VU. Tamelijk

(14) S.H. BARNES, M. KAASE, *op. cit.*, blz. 93.

(15) Als indicator voor partijvoorkeur werd het stemgedrag bij de verkiezingen van 1974 in rekening gebracht (1974 werd gekozen omdat dit jaar het best het tijdstip van de GLOPO-peiling benaderde).

Nadeel : hierdoor werd slechts dat gedeelte van het « GLOPO-kiezerskorps » weerhouden dat zich bij de bevraging uitsprak over haar stemgedrag.

De non-respons op deze vraag bedroeg 27 %.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

afgescheiden worden zij gevolgd door de PSB-kiezers en door de kiezers van het FDF. De kiezers van PLP, RW en BSP situeren zich op grond van de gemiddelde participatiescores lager. Onderaan stellen zich de kiezers van CVP en PVV op.

Was het empirisch beschrijven van de mate van participatie naargelang de voorkeur uitgaat naar deze of gene partij eenvoudig, het wetenschappelijk duiden is des te complexer.

Een eerste aanzet tot verklaring wordt gebracht aan de hand van een sociografie van de partijelectoraten. Gegeven de relatie tussen sociografische variabelen en participatie, lijkt het niet onlogisch dat dit kan bijdragen tot een beter begrijpen van de participatie-verschillen.

De grondstof voor deze analyse werd aangebracht door tabel V.

Zij bevat de frequentiedistributies van de partijelectoraten voor de 4 onderzochte sociografische variabelen, alsook de frequentiedistributie van het globale electoraat.

In een eerste fase werd hierop een dichotomisering doorgevoerd in functie van de resultaten van de sociografische analyse.

Aan de hand van volgende formule :

$$\left(\frac{\text{aandeel van de sociografische categorie in het partijelectoraat}}{\text{aandeel van de sociografische categorie in het GLOPO-kiezerskorps}} \times 100\right) - 100$$

werd vervolgens nagegaan of en in welke mate de partijelectoraten een onder-of oververtegenwoordiging kenden van de mannen, de kiezers op intermediaire leeftijd, de kiezers met hoger beroep en de kiezers met hogere opleiding. Wie zich aan de details van deze resultaten interesseert, verwijzen we naar tabel VI (16).

Wat ons in deze meest interesseert is evenwel het onderzoek naar de mate waarin die sociografische factoren die een positief effect sorteren op het participeren, mekaar cumulatief versterken. Hiertoe werd per partij de som gemaakt van de resultaten uit tabel VI. Een vergelijking van de aldus bekomen resultaten leert dat de kiezers van de communautaire partijen en van de PLP in behoorlijke mate sociografische factoren cumuleren die participatie positief beïnvloeden. Datzelfde kan echter niet gezegd worden voor de kiezers van de traditionele Vlaamse partijen en voor de kiezers van de KP en is nog minder het geval voor de kiezers van de PSB.

Wat leert dit ons m.b.t. de vraag naar de mate waarin een sociografie van de partijelectoraten bijdraagt tot duiding van politieke participatie naargelang de partijvoorkeur. Wordt m.a.w. de hypothese dat de geringe

---

(16) Een + score geeft de mate van oververtegenwoordiging, een — score de mate van ondervertegenwoordiging, van de sociografische categorieën man, intermediaire leeftijd, hogere beroepscategorie en hoger opleidingsniveau, weer.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

TABEL V

Sociografie van de partijelectoraten (in %)

		CVP	PSC	BSP	PSB.	PVV	PLP	VU	FDF	RW	KP	Totaal
Geslacht :	Man	43,4	47,2	64,0	48,4	52,5	50,0	55,3	42,7	55,6	57,9	48,6
	Vrouw	56,6	52,8	36,0	51,6	47,5	50,0	44,7	57,9	44,4	42,1	51,4
Leeftijd :	-30	16,4	18,2	20,0	7,9	24,1	18,4	27,0	30,2	15,6	36,8	18,4
	30 - 40	20,1	17,5	12,0	16,1	20,7	18,4	41,9	18,8	22,2	10,5	19,6
	40 - 50	19,6	16,8	28,0	23,2	17,2	14,6	18,9	14,8	20,0	26,3	19,3
	50 - 60	18,5	18,9	20,0	20,5	19,0	25,2	6,8	18,8	15,6	10,5	18,7
	+ 60	25,4	28,7	20,0	32,3	19,0	23,3	5,4	17,4	26,7	15,8	24,1
Beroep :	Arbeider	28,6	27,4	55,6	48,8	24,4	8,1	24,5	14,7	12,5	43,8	29,3
	Bediende	34,5	31,1	19,4	33,9	34,1	36,5	35,8	47,7	40,7	37,5	35,7
	Middenstander	10,9	13,2	5,6	4,8	26,8	31,1	17,0	9,2	21,9	12,5	13,1
	Hoger beroep	15,1	21,7	19,4	10,7	7,3	18,9	20,8	27,5	25,0	6,3	17,6
	Landbouwer	10,9	6,6	0,0	1,8	7,3	5,4	1,9	0,9	0,0	0,0	4,2
Opleiding :	Lager Onderwijs	41,0	23,4	55,1	42,6	32,7	20,8	9,5	14,2	15,9	31,6	30,3
	Lag.Sec./L.Tech.	30,6	37,6	28,6	39,4	34,5	34,7	41,9	34,0	45,5	31,6	36,0
	Humaniora	15,6	17,0	10,2	10,0	21,8	28,7	14,9	26,2	20,5	10,5	17,3
	Hoger Technisch	9,8	12,1	4,1	4,4	9,1	10,9	27,0	15,6	18,2	21,1	11,2
	Universiteit	2,7	9,9	2,0	3,6	1,8	5,0	6,8	9,9	0,0	5,3	5,2

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

TABEL VI

Mate van oververtegenwoordiging of ondervertegenwoordiging van mannen, kiezers op intermediaire leeftijd, kiezers met hoger beroep en kiezers met hogere opleiding in de onderscheiden partijelectoraten (in %)

Stemgedrag	*Geslacht*	*Leeftijd*	*Beroep*	*Opleidings-niveau*
CVP . . .	— 10,7	+ 0,3	— 13,6	— 16,0
PSC . . .	— 2,9	— 6,1	+ 23,3	+ 15,7
BSP . . .	+ 31,7	+ 26,3	+ 10,2	— 51,6
PSB . . .	— 0,4	+ 15,0	— 39,2	— 46,6
PVV . . .	+ 8,0	— 4,7	— 58,5	— 3,0
PLP . . .	+ 2,9	+ 4,7	+ 7,4	+ 32,3
VU . . .	+ 13,8	— 32,4	+ 18,2	+ 44,5
FDF . . .	— 12,1	— 11,6	+ 56,3	+ 53,4
RW . . .	+ 14,4	— 6,3	+ 42,0	+ 14,8
KP . . .	+ 19,1	— 3,2	— 64,2	+ 9,5

TABEL VII

Mate waarin de partijelectoraten sociografische factoren die enig positieeffect sorteren op participatie cumuleren

PSB	— 71,2	PSC	+ 30,0
PVV	— 58,2	VU	+ 44,1
CVP	— 40,0	PLP	+ 47,3
KP	— 38,8	RW	+ 64,9
BSP	+ 16,6	FDF	+ 86,0

participatie functie is van een aantal sociografische factoren die mekaar negatief versterken, bevestigd ?

Tot op zekere hoogte wel. De lage participatie van de CVP en de PVV-kiezers ligt, gegeven de resultaten in tabel VI en VII in de lijn van de verwachtingen. De hogere score van de PSC in deze vertaalt zich in een hogere participatie.

Eveneens in dezelfde lijn, de mate van participatie van de VU-kiezers. Een meerderheid mannen stemt VU. Eén op twee VU-kiezers heeft een behoorlijk opleidingsniveau. Hogere beroepen zijn er relatief meer aanwezig. Dat de VU een jong kiezerskorps aanspreekt is een gegeven dat, in combinatie met bovenstaande sociografische kenmerken, een aanzienlijke mate van participatie nite per definitie uitsluit. Hierboven werd immers reeds onderstreept dat mannen onder de 30 jaar relatief veel participeren.

Minder conform de verwachtingen is de gemiddelde participatiescore van PLP-kiezers. Hoewel ook RW-kiezers in behoorlijke mate sociografische kenmerken cumuleren, situeren ook zij zich niet dienovereenkomstig in de participatiepiramide. De participatiescore van de gemiddelde Vlaamse socialistische kiezer beantwoordt eerder wel aan de sociografische samenstelling van het BSP-electoraat. Minder conform de verwachtingen

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

is dan weer het participatiegedrag van de gemiddelde PSB-kiezer en meer nog van de gemiddelde KP-kiezer. Ondanks het feit dat een grote meerderheid van de PSB- en KP-kiezers die socio-professionele kenmerken cumuleert die een negatief effect sorteren op de mate van participatie, scoren PSB- en vooral KP-kiezers relatief zeer hoog op de participatieschaal.

Besluit.

Een onderzoek naar de sociale achtergrondskenmerken zoals dat hier gerapporteerd werd, kan derhalve niet volstaan om politieke participatie te duiden. Voor diegene die meer hoogte wil krijgen van de mate van participatie naargelang de partijvoorkeur heeft een sociografie van de partijelectoraten in een aantal gevallen de waarde van een betrouwbare maar verkennende bewegwijzering. In andere gevallen is de bewegwijzering echter weinig betrouwbaar. Duidend onderzoek put zich duidelijk niet uit in een analyse van de sociografische achtergrondskenmerken van de (non-)participanten. De organisatiestructuur van de partij, de vraag naar participatie vanuit de partij, de beeldvorming t.a.v. participatie, het feitelijke participatie aanbod (op het lokale vlak), de consequenties van de pacificatiepolitiek... het zijn allen factoren die in een minder terreinverkennend, meer exhaustief participatieonderzoek eveneens aan bod zouden moeten komen.

Een dieper doordringend onderzoek, in het midden van de jaren tachtig dringt zich op.

Summary : The passive citizen in Belgium « revisited ».

The object of this article is to focus on a survey on political participation in Belgium in the mid seventies. By political participation, the author refers to a set of political activities — conventional and less conventional, electoral and pre-electoral — which are hierarchical structured on a Guttman scale.

Although the research is more or less unique — in Belgian terms — in this respect, the results are at first glance compatible with earlier findings. Most Belgians are rather passive citizens; 30 % of the survey sample performs none of the activities integrated in the scale. A closer look learns that male, middle aged citizens with some education and a decent job are most involved in politics, but it reveals also that gender, age, socio-economic class and educational attainment are not the one and only reliable predictors of political activity.

★